

Finska skolan är nu ett varnande exempel

Expressen den 6 januari 2024

Strax innan resultaten från den första PISA-undersökningen publicerades i december 2001 var det få som såg Finland som ett föredöme inom skolpolitiken. Men efter att landet, till synes från ingenstans, nådde toppnivåer ändrades detta över en natt.

Den finländska skolan fick plötsligt rockstjärnestatus och skolpolitiker började vallfärda till Helsingfors för att lära av utbildningsmiraklet.

Exakt vilka lärdomar som drogs varierade något, men många kom att betona avsaknaden av nationella prov, friskolekonkurrens och inspektioner.

Till och med korta skoldagar, mindre undervisning, färre läxor och mer lek lyftes fram som framgångsrecept.

Dessa idéer populariserades av utbildningsgurun Pasi Sahlberg i boken "Finnish Lessons", som omfamnades av debattörer världen över. Finland tycktes i denna tolkning nämligen utgöra ett bevis för att en "progressiv" skola kunde fungera väl.

I Sverige skrev idéhistorikern Sven-Eric Liedman en lyrisk recension om hur han hade "skådat ljuset" i Sahlbergs bok. Många andra, såsom före detta utbildningsminister Anna Ekström, har under åren stämt in i hyllningskören.

Problemet var bara att allt baserades på önsketänkande. I en bok som skrevs för nästan tio år sedan visade jag att idéerna om Finlands framgångar saknade stöd i forskning.

Tvärtom är många av de påstådda framgångsfaktorerna ofta negativa för elevprestationerna. Dessutom började Finlands resultat förbättras långt innan vissa av de hyllade särdragen ens existerade – och de började falla strax efter att de fick effekt.

För faktum är att de finländska utfallen började försämrans redan i PISA 2009. Och sedan dess har det fortsatt utför.

Mellan 2006 och 2022 föll Finland mer än något annat OECD-land – ett fall som motsvarar hela tre års inläring. I dag når därför Finland samma nivå som Sverige i matematik och läsförståelse, om än något bättre i naturvetenskap.

Men till skillnad från Sveriges resultatförsämringar – som i hög grad kan förklaras av invandringen – kan invandringen bara förklara en liten del av de försämrade utfallen i Finland.

Och när man jämför "lika med lika" – genom att studera elever med inhemsk respektive utländsk bakgrund var för sig – presterade Sverige faktiskt bättre än Finland i PISA 2022, efter att legat på samma nivå i PISA 2018.

Vad kan då förklara Finlands uppgång och fall? I min bok menar jag att de starka resultaten i början på 00-talet till stor del berodde på sociohistoriska och ekonomiska faktorer. Dessa gjorde att en starkt effektiv, lärarcentrerad skolkultur och undervisningsmodell, med ytterst lite elevinflytande, behölls längre än i andra västerländska länder.

Detta hade dock ingenting att göra med sentida finsk skolpolitik, som tvärtom länge försökt minska lärarnas dominans. Under de senaste 15 åren har man i allt högre grad lyckats, samtidigt som kulturella förändringar har drivit på i samma riktning. Kort sagt har Finlands skola blivit mer skandinavisk och mindre östasiatisk – och man har därför fallit kunskapsmässigt.

Det finns alltså ingen anledning för Sverige att snegla mot Helsingfors i jakten på en bättre skola. Ändå fortsätter många svenska debattörer – senast rektorn Linnea Lindquist – smått desperat att lyfta fram Finland eftersom landet inte har någon "marknadsskola". Men detta argument är tandlöst i en värld där de finländska resultaten faller huvudstupa.

Tvärtom framstår Finland numera som ett varnande exempel. Att på basis av det finska systemets konstruktion försöka utplåna den svenska skolmarknaden vore därför ett misstag. Speciellt eftersom forskning finner att skolkonkurrensen bidragit positivt till Sveriges resultat i internationella prov.

Detta betyder inte att dagens system bör lämnas orört. Men det betyder att man bör vara försiktig i reformarbetet så att man inte går för långt. Den finska modellen – som länge lyfts fram som "marknadsskolans" antites – är helt enkelt inget att tråna efter längre.

Gabriel Heller Sahlgren